

MELROSE-HUIS: 1886 - 1986

deur Mej. M. Joubert

In 1885 het 'n bekende sakeman in Pretoria, George Jesse Heys, twee erwe in Jacob Maréstraat, oorkant Burgerspark, gekoop en 'n Londense argitek, W.T. Vale¹, opdrag gegee om vir hom 'n huis te ontwerp. Terwyl die huis in aanbou was, het George en sy vrou, Emma Jane, op 'n reis na die buiteland gegaan en onder andere die ruïnes van Melrose Abbey in Skotland besoek. Dit was vir hulle so mooi dat hulle besluit om hulle nuwe woning Melrose Villa te noem.¹ Vanaf ongeveer 1900 is dit bekend as Melrose-huis.

In 1889-1890 word nog twee erwe agter die huis aangekoop waar die stallekompleks gebou word.¹

Melrose-huis is veral van historiese belang omdat die Vrede van Vereeniging, wat die Anglo-Boereoorlog beëindig het, op 31 Mei 1902 in die huis se eetkamer geteken is. Die tafel waarop die ondertekening plaasgevind het, is vandag nog in die huis.

Dié laat-Victoriaanse herehuis is vandag 'n kosbare erfenis vir die nageslag, nie slegs omdat die vredesluiting hier plaasgevind het nie, maar ook omdat dit een van die weinige huise is wat behoue gebly het uit die destydse spogbuurt in Pretoria. Die huis het tipiese Victoriaanse argitektoniese stylkenmerke en spreek van 'n leefwyse van 'n welgestelde gesin gedurende die tagtigerjare van die vorige eeu. Dit vertel van die oorgang van 'n rustige, landelike leefwyse van die vorige eeu, toe koetsse nog die vinnigste wyse van vervoer was, na die versnelde tempo van die twintigste eeu.

George Jesse Heys

Die oorspronklike eienaar van Melrose-huis, George Jesse Heys, is in 1852 in Durban gebore.¹ Hy was die seun van Thomas Heys wat in die 1840's uit Engeland na Suid-Afrika geëmigreer het. Nà sy skoolopleiding by die Boys High School in Durban begin George in die Regte studeer. Die sakewêreld interesseer hom meer en hy begin sy beroep as handelaar in Alice, Oos-Kaap. Hy vertrek in 1871 na Kimberley waar die diamantstormloop aan die gang was, en begin 'n algemene handelaarsbesigheid in Kerkstraat.¹

In 1873 trou hy in Durban met Emma Jane Harris wat van Engeland gekom het. Hul twee oudste dogters word in Kimberley gebore, Florence Pearl in 1874 en Mabel Ethel in 1879.³

In 1879 vertrek die gesin na Pretoria en Heys begin 'n besigheid as algemene handelaar onder die naam "Heys and Company General Dealer", in Kerkstraat-oos, in 'n winkel wat hy van Paul Henwood huur. Die Heys-gesin se eerste huis, "Natal Villa", was op die hoek van Andries- en Minnaarstraat geleë.¹

Tydens die Eerste Vryheidsoorlog (1880-1881) dien George Heys in die "No. 3 Company of the Pretoria Rifle Corps".¹

Nà die oorlog heropen hy sy winkel. In 1884 koop hy 'n stuk grond op die hoek van Kerk- en Van der Waltstraat, oorkant Markplein, en sit sy besigheid daar voort.¹

In dieselfde jaar word sy derde dogter, Jessie Maud, gebore en in 1885

koop George Heys twee erwe in Jacob Maréstraat waar sy nuwe huis, Melrose Villa, gebou word. Dit is nie bekend wanneer die bouwerk aan die huis 'n aanvang geneem het nie, maar dit het waarskynlik in 1886 begin en is in 1887 voltooi. Die aankoop van die erwe is in Desember 1885 gefinaliseer¹² en op 'n foto van die huisgesin wat in 1888 agter Melrose-huis geneem is, is reeds 'n goed gevestigde tuin sigbaar.

“George Heys Express Saloon Coaches”

George Heys begin sy koetsvervoerbesigheid in ongeveer 1882-1883.¹ Die koetse wat hy gebruik het, is in Amerika deur die firma Abbot-Downing van Concord, New Hampshire, vervaardig. Dit is deur 10 perde teen 10 tot 15 myl per uur getrek, en kon 16 tot 20° passasiere vervoer.

Die Heys-koetse het hoofsaaklik vier roetes gedek: Vanaf Pretoria na die begin van die Kaapse spoorlyn in Kimberley ('n dag- en - nagreis wat ongeveer drie en 'n half dae geduur het), 'n weeklikse diens na Barberton met takke na Lydenburg en Pilgrim's Rest, 'n diens na Pietersburg en 'n vierde roete na Charlestown in Natal.¹

Nà die proklamasie van die Johannesburgse goudvelde in Augustus 1886 het Heys sy dienste na Johannesburg uitgebrei. Hy het ook 'n kontrak met die posmeester-generaal, Nicholaas van Alphen, gehad om pos te vervoer.¹

Heys het sy koetsdiens geadverteer as “The Quickest and Cheapest Route to the North. Speed, Comfort, Civility, Safety. No Night Travelling”.⁹ Die reise het nietemin nie sonder voorval verloop nie. Dit het soms gebeur dat 'n passasier wat op die dak gesit het, as gevolg van die ruwe paaie afgestamp is.¹ Op 10 Desember 1897 is een van die Heys-koetse naby Pilgrim's Rest van 3 580 onse fyngoud beroof. Dit is nooit teruggevind nie.¹⁴

Heys het sy koetse verminder namate die spoorlyne uitgebrei het. Die kontrak vir die vervoer van pos tussen Pretoria en Johannesburg is beëindig met die vertrek van die laaste koets uit Pretoria op 31 Desember 1892,¹ 'n dag voor die aankoms van die eerste trein in Pretoria.⁷ Die heel laaste Heys-koets het in 1905 tussen Pietersburg en Pretoria geloop.¹

Die Vrede van Vereeniging, 31 Mei 1902

In Oktober 1899⁵ breek oorlog uit tussen die Britse regering en die twee Boererepublieke van Transvaal en die Oranje Vrystaat. Op 5 Junie 1900⁵ val die Britse troepemag onder lord Roberts Pretoria binne. Roberts woon eers in die “British Agency” in Rissikstraat 126° voordat hy na Melrose-huis ver skuif en dit as Britse hoofkwartier en residensie gebruik.

Melrose-huis word bekend as die “Imperial Headquarters in South Africa” en hiervandaan is die bevel uitgestuur wat meer as 18 maande lank die aard van die Britse oorlogsbedrywighede bepaal het.¹⁰

Teen die einde van 1900⁵ vertrek lord Roberts na Engeland en lord Kitchener van Khartoum neem sy plek in. Saam met hom is sy Sikh-bediendes wat hom sedert sy veldslae in Indië vergesel het.¹ Die woonkamer links van die ingang gebruik Kitchener as sy kantoor en die vertrek langsaaan as slaapkamer.³

Die sluiting van die Vrede van Vereeniging het soos volg verloop:

As gevolg van bemiddelingspogings in Europa vir vrede het die Britse Regering besluit dat die vrede in Suid-Afrika gereël moes word. Op 4 Maart 1902⁴ ontvang genl. Schalk Burger, waarnemende Staatspresident van die Zuid-Afrikaansche Republiek terwyl pres. Kruger in Europa was, vredesvoorstelle van lord Kitchener. Die Transvaalse regering tree in verbinding met pres. Steyn en die Vrystaatse regering en op 9 April kom die twee regerings te Klerksdorp byeen vir samesprekings.⁴ Daar was skerp meningsverskil, maar uiteindelik is voorstelle op skrif gestel en op 12 April was die verteenwoordigers van die verskillende regerings in Pretoria om met lord Kitchener te onderhandel.⁴

Die eerste vredesvoorstelle word deur lord Kitchener aan die Britse Regering voorgelê, maar uit London kom die antwoord dat die Britse Regering nie aan die twee Republieke se voorwaarde om hul onafhanklikheid te behou, kan voldoen nie.⁴ Die samesprekings het tot 17 April voortgeduur waarna besluit word dat die Boereleiers kans sou kry om al die kommando's te raadpleeg. Die Britse Regering onderneem om al die kommando's waarvan die leiers met onderhandelinge besig was, nie aan te val nie, en Kitchener stel die spoorweg en telegraafdiens tot hul beskikking.⁴

Op 15 Mei 1902 het 30 afgevaardigdes van elke Republiek op die dorp Vereeniging aangekom vir verdere samesprekings.⁴ In 'n markeetent het die byeenkoms onder voorsitterskap van generaal C.F. Beyers begin. Aan Transvaalkant was onder andere: genl. Schalk Burger, staatsekretaris van die Z.A.R. F.W. Reitz, genl. Louis Botha, genl. Koos De la Rey en genl. Jan Smuts. Tussen die Vrystaters was pres. M.T. Steyn wat hom weens swak gesondheid aan die onderhandelinge moes onttrek, genl. C.R. de Wet en genl. J.B.M. Hertzog. Die twee notulehouers was D.E. van Velden en ds. J.D. Kestell. Dag na dag het die samesprekinge voortgegaan. Daar was groot meningsverskil: aan die een kant dié wat wou vrede maak en aan die ander kant die wat wou voortgaan met die oorlog. Op Saterdag, 17 Mei is besluit om vyf generaals Hertzog, Smuts, De la Rey, Botha en De Wet, na Pretoria met nuwe voorstelle te stuur.⁴

Die kommissie het dadelik na Pretoria vertrek en tuisgegaan in "Parkzicht", die huis van Carl Rood, langs Melrose-huis.⁹ Op 19 Mei het die samesprekings met die Engelse bevelvoerders begin en deur taaie onderhandelinge is die vredesvoorwaardes puntsgewys vasgestel. Na die eerste fase het dit gelyk asof die samesprekings 'n dooie punt bereik het, maar is oorwen deur 'n komitee, saamgestel uit lord Kitchener, genls. Smuts en Hertzog wat die werk voortgesit het.¹⁰

Die finale dokument, bestaande uit tien klousules, is deur Chamberlain en die Britse Kabinet goedgekeur. Die kommissie moes die dokument aan die afgevaardigdes op Vereeniging voorlê en daar sou kans gegee word tot 31 Mei 1902 om JA of NEE daarop te antwoord.¹⁰

Om 9vm op 29 Mei is die eerste sitting gehou en die rapport voorgelees.⁴ President Steyn het intussen bedank en genl. De Wet as waarnemende president van die Vrystaat benoem. Die vredesvoorwaardes is drie dae ernstig bespreek en die finale stemming was 54 teen 6 vir die aanname van die voorwaardes.⁴

Maatreëls is getref vir die vervoer per spoor na Pretoria van die lede van albei regerings om daar die Vredestraktaat te onderteken. Kort voor elfuur die aand het hulle by Melrose-huis aangekom en is op versoek 'n rukkie alleen gelaat in die eetkamer om die Besluit van Vereeniging weer deeglik deur te lees.⁴ Lord Kitchener en lord Milner het binnegekom en aan die hoof van die tafel aan die suidekant gaan sit.⁴ Langs Milner het die ses Transvalers gesit en langs Kitchener die vier Vrystaters.⁴

Die kontrak was in viervoud op perkament getik. Een eksemplaar was bestem vir die Koning van Engeland, een vir lord Kitchener, een om bewaar te word in die Pretoriase Argief, en een om in die Bloemfonteinse Argief te bewaar.⁴ Die eerste eksemplaar is vyf minute oor elf voor die waarnemende president van die Z.A.R., genl. Schalk Burger, geplaas en ná hom het die ander lede van die regering die dokument geteken.⁴ Ná hulle het die Vrystaatse verteenwoordigers dit onderteken. Links van die tien name het die Britse Opperbevelhebber geskryf: "Kitchener van Khartoum" en daaronder het die Hoë Kommissaris die woord "Milner" geskryf.⁴

Vader Kestell het genotuleer: "Die dokument was geteken. Alles was stil in die vertrek waar daar so baie gepraat is. Nog het almal 'n oomblik stilgesit. Toe staan lede van die Regerings van die nou gewese Republieke asof verbyster op om die saal te verlaat. Lord Kitchener het van die een na die ander gegaan en elkeen sy hand gebied: 'We are good friends now' het hy gesê. Daarop het almal die saal verlaat".⁴

Ná 1902 gaan die lewe in Melrose-huis voort. George Heys gaan voort met sy sakebelange en die Heys-egpaar dra graag by tot gemeenskapsdiens. In 1934 skenk George Heys 'n klokkespel, die "Heys Memorial Chimes" vir die destydse nuwe stadsaal in Paul Krugerstraat.¹ Na sy vrou se dood in 1929 laat bou hy die "Heys Memorial Hall" vir die Sunnyside-Metodistekerk.¹ George Heys is in 1939 op 87-jarige ouderdom oorlede terwyl hy by sy oudste dogter in Chulmleigh, Devon, Engeland, gekuier het. Hy is in die ou begraafplaas in Pretoria begrawe. Hy was 'n ware pionier wat tot die ontwikkelingsgeskiedenis van Pretoria bygedra het.

Die interieur

Sedert Melrose-huis in 1886-1887 gebou is, het daar slegs in 1895-96 noemenswaardige veranderinge plaasgevind toe die biljartkamer, plantehuis en kombuis aangebou is en die huidige eetkamer vergroot is.¹ Ná die beëindiging van die Anglo-Boereoorlog in 1902, is die interieur opgeknep, en vandag is die huis 'n uitstekende voorbeeld van die oorgangstydperk van 'n laat-Victoriaanse na die Edwardiaanse styltydperke in 'n Engelse herehuis. Vandag is die meubels, tapyte, skilderye, ornamente en gebruiksvorwerpe wat aan die oorspronklike eienaars behoort het, nog in die huis.

Kenmerkend van die Victoriaanse tydperk is dat die style uit vorige tydperke nageboots en saamgevoeg is. Die argitektuur spreek onder andere van Nederlandse, Elisabethaanse en Klassieke invloede terwyl die meubels meestal nabootsings is van Adam-, Hepplewhite-, Chippendale- en Sheratonstyle van die 18de eeu. Daar is ook verskeie Oosterse invloede sigbaar in die huis.

Die interieur word gekenmerk deur kleurvolle geverfde glasvensters, waarvan veral dié in die biljartkamer, geskilder deur A.L. Moore van Southampton Row, London, besonder mooi is, skilderye deur Engelse kunstenaars, tapyte met ryk kleure, kosbare silwer en porselein van firmas soos Royal Crown Derby, Worcester, Royal Doulton, Spoda, Rosenthal en andere. Daar is heelwat voorbeelde van gietysterwerk soos die stoeprelings wat deur die bekende metaalgietery van Walter MacFarlane van Glasgow, Skotland, vervaardig is.

Die versameling boeke sluit werke in van George Elliot, Edgar Allan Poe, digbundels van Burns, Longfellow, Tennyson, ens. Goethe se Faust en Shakespeare se volledige werke is ook hier.

Die huis is met sentrale stoomverhitting verwarm en selfs die handdoelreling in die badkamer is stoomverhit. Die Heys-gesin was bewus van die belangrikheid van higiëne en het geglo dat vars lug voortdurend deur die huis moet sirkuleer.¹³ In die belangrikste vertrekke is die "Tobin Tubes" geïnstalleer wat vars lug in die vertrek inlaat. Dit word in werking gestel deur 'n hefboom, in die vorm van 'n hand, te draai om lug in die lugroosters in die muur in te laat.

In 1892 was Melrose-huis een van die eerste huise in Pretoria wat met elektrisiteit kon spog. Dit was ook een van die eerste huise in Pretoria met 'n telefoon.¹³

Eetkamer

Uit historiese oogpunt gesien is die eetkamer die belangrikste vertrek in die huis. Die Vrede van Vereeniging is op 31 Mei 1902 in die vertrek geteken. Op die tafel is 'n gedenkplaatjie, met die handtekeninge van die afgevaardigdes van albei Boererepublieke en dié van lord Kitchener en lord Milner, wat die vredesverdrag geteken het, daarop gegraveer. Die Heys-egpaar het hier graag formele dinees aangebied. Op 11 Mei 1910 is hier 'n bal gehou waartydens genl. Louis Botha een van die gaste was.¹³

Restourasie

Melrose-huis is op vier waardevolle erwe geleë en die huis se inhoud bevat gesogte versamelaarstukke. Die huis was nog deel van die boedel van die oorspronklike eienaar en het in familiebesit gebly tot in 1968 toe die Stadsraad van Pretoria die huis en inhoud gekoop het.

Ná omvattende restourasiewerk, veral deur mev. Susan van Rensburg, is die huis op 17 Mei 1971 deur die destydse Staatspresident van Suid-Afrika, mnr. C.R. Swart, as museum geopen.

Melrose-huis vier sy eeufees in 1986 onder andere met twee spesiale uitstallings; 'n uitstalling van Edwardiaanse porselein, 1900-1914, saamgestel deur mnr. Edward Bernardi, en 'n uitstalling van antieke poppe en speelgoed, saamgestel deur Roné Heys en Réne Garvie.

Verwysings na die ondervermelde bronne

1. Allen, Vivien: *Kruger's Pretoria*. Buildings and personalities of the city in the nineteenth century. Balkema, 1971.
2. Dunston, Lola: *Young Pretoria*. 1889-1913. Pretoria, 1975.
3. Freer, Percy: *Charles Christie and a few of his friends*. University Library, Potchefstroom, 1972.
4. Kestell, ds. J.D. & Van Velden, D.E.: *Die Vredesonderhandelinge* tussen die Regerings van die twee Suid-Afrikaanse Republieke en die Verteenwoordigers van die Britse Regering wat uitgeloop het op die Vrede wat op 31 Mei 1902 op Ver-eeniging gesluit is. Human & Rousseau, 1982.
5. Pakenham, Thomas: *The Boer War*. Jonathan Ball, 1979.
6. Picton-Seymour, D.: *Victorian Buildings in South Africa*: Including Edwardian & Transvaal Republican Styles. 1850-1910. Balkema, 1977.
7. Potgieter, D.J., e.a.: *Standard Encyclopaedia of Southern Africa*: Vol 9 POP-SLA Nasou, 1973.
8. Stadsraad van Pretoria (Redaksiekomitee): *Pretoria 1855-1955*. Stadsraad van Pretoria, 1955.

Tydskrifartikels

9. Rosenthal, Eric: Mail Coach on the Veld: The history of Mail Coaches in South Africa. *Africana Aantekeninge en Nuus*, Deel X, No. 3 Junie 1953.

Gids

10. Besoekersgids vir Melrose-huis, Stadsraad van Pretoria.

Ander

11. Sterftekennis Boedel 3379/39. Transvaalse Argief. George Jesse Heys.
12. Aktes registrasiestelsel diagram no. G 2704/869 en G 002703/969.
13. Geskiedenis van Melrose-huis: Algemene geskiedenisleër, Melrose-huis.
14. Geskiedenis van Melrose-huis: Heys-koetse, Melrose-huis.

Portret van George Jesse Heys, gebore te Durban in 1852,
oorlede te Pretoria in 1939

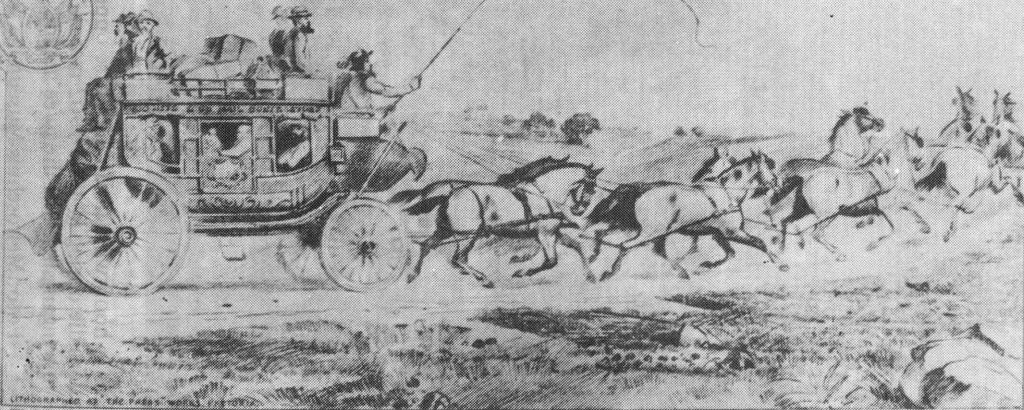
Foto: Melrosehuis-Museum

Foto van die gesin van George Heys in die tuin van die Melrosehuis in 1888.
 Van links na regs: Emma Jane Heys gebore Harris; Jessie Maud, gebore
 1884; Florence Pearl, gebore 1874; Mabel Ethel, gebore 1879;
 George Jesse Heys.

Foto: Melrosehuis-Museum

GEORGE HEYS & CO'S EXPRESS SALOON COACH SERVICE

LITHOGRAPHED AT THE PRESS WORKS FACTORY.

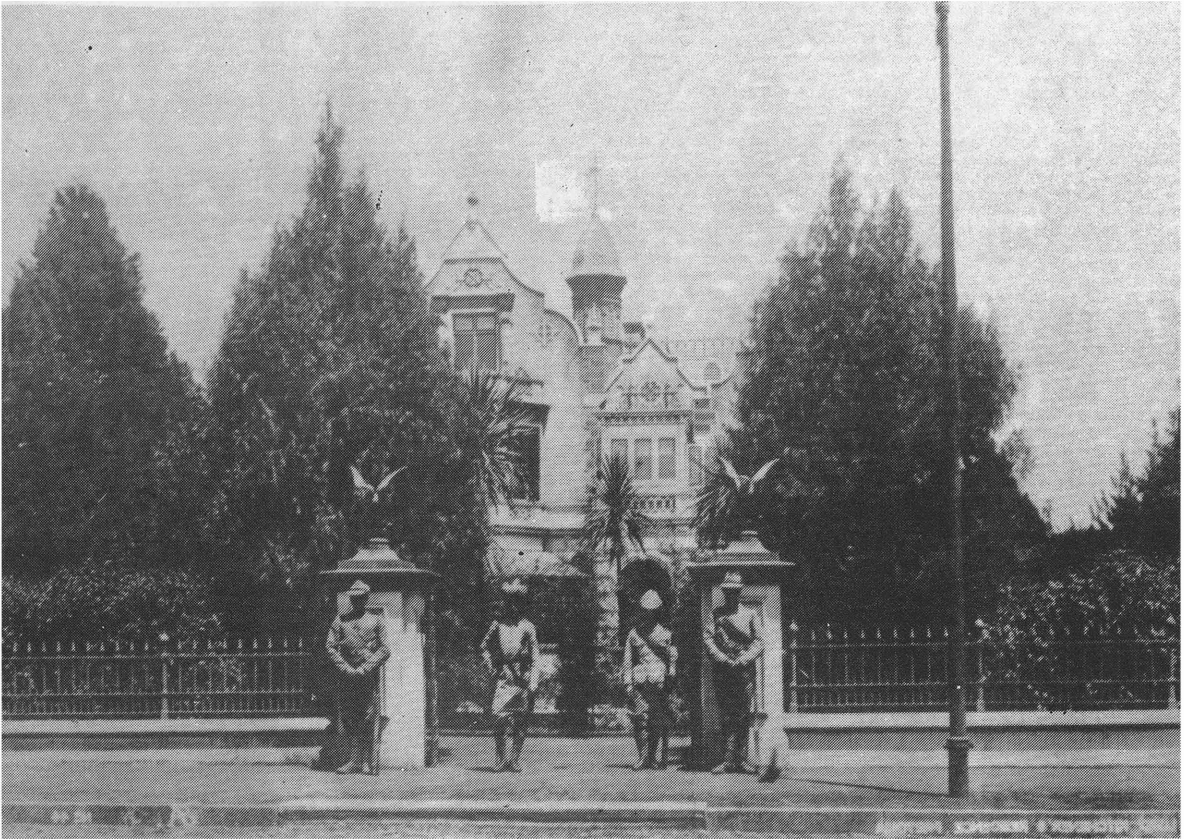
GEORGE HEYS & CO.,
MAIL CONTRACTORS.
Kimberley and Cape Colony.
77 & 78
Kirkcubright, Pakenhulm and Cape Colony.

JANUARY		FEBRUARY		MARCH		APRIL		MAY		JUNE			
MON	1 10 00	MON	1 10 00	MON	1 10 00	MON	1 10 00	MON	1 10 00	MON	1 10 00	MON	1 10 00
TUE	1 10 00	TUE	1 10 00	TUE	1 10 00	TUE	1 10 00	TUE	1 10 00	TUE	1 10 00	TUE	1 10 00
WED	1 10 00	WED	1 10 00	WED	1 10 00	WED	1 10 00	WED	1 10 00	WED	1 10 00	WED	1 10 00
THU	1 10 00	THU	1 10 00	THU	1 10 00	THU	1 10 00	THU	1 10 00	THU	1 10 00	THU	1 10 00
FRI	1 10 00	FRI	1 10 00	FRI	1 10 00	FRI	1 10 00	FRI	1 10 00	FRI	1 10 00	FRI	1 10 00
SAT	1 10 00	SAT	1 10 00	SAT	1 10 00	SAT	1 10 00	SAT	1 10 00	SAT	1 10 00	SAT	1 10 00
JULY		AUGUST		SEPTEMBER		OCTOBER		NOVEMBER		DECEMBER			
MON	1 10 00	MON	1 10 00	MON	1 10 00	MON	1 10 00	MON	1 10 00	MON	1 10 00	MON	1 10 00
TUE	1 10 00	TUE	1 10 00	TUE	1 10 00	TUE	1 10 00	TUE	1 10 00	TUE	1 10 00	TUE	1 10 00
WED	1 10 00	WED	1 10 00	WED	1 10 00	WED	1 10 00	WED	1 10 00	WED	1 10 00	WED	1 10 00
THU	1 10 00	THU	1 10 00	THU	1 10 00	THU	1 10 00	THU	1 10 00	THU	1 10 00	THU	1 10 00
FRI	1 10 00	FRI	1 10 00	FRI	1 10 00	FRI	1 10 00	FRI	1 10 00	FRI	1 10 00	FRI	1 10 00
SAT	1 10 00	SAT	1 10 00	SAT	1 10 00	SAT	1 10 00	SAT	1 10 00	SAT	1 10 00	SAT	1 10 00

HOLLINS &
MAIL CONTRACTORS TO N
DAILY COACH
To Heidelberg, Kimberley, Natal, and
Booking Offices: HEYS & Co.

Reklamemurbieljet met jaarkalender vir George Heys se koetsvervoerdienste vir 1895

Foto: Melrosehuis-Museum

Die Melrosehuis as hoofkwartier van die Britse opperbevelhebber
Kitchener tydens die oorlog in 1900-1902 met skildwagte voor
die ingangshek met die twee arende

Foto: Melrosehuis-Museum